

Külső környezeti nevelési helyszínek a pedagógusképzésben Az állatkert

SZALAY KRISZTINA

szalay.krisztina@uni-eszterhazy.hu

Eszterházy Károly Egyetem, Jászberényi Campus

Kulcsszavak: *környezeti nevelés, attitűd, fenntarthatóság, külső környezeti nevelési helyszín, állatkert*

Bevezetés

Napjainkban egyre fontosabb oktatási probléma a környezeti nevelés megfelelő oktatása az oktatás minden szintjén, így a pedagógusképzésben is. Leendő tanítóinkat, óvodapedagógusainkat korszerű ismeretekkel, módszertani tudással kellene kibocsájtani az intézményből, mert csak így képesek hitelesen, a fenntarthatóság elveinek megfelelően tanítani-nevelni a rájuk bízott gyermekeket. A környezeti nevelés folyamatában nagyon fontos egy más jellegű pedagógiai módszer használata, mellyel élvezetesebbé, hatékonyabbá lehet tenni ezt a folyamatot. A külső környezeti nevelési helyszínek bevonása nem új módszer. Az EKE Jászberényi Campus-án lehetőségünk van erre, mert a városban van állatkert. Rendszeres látogatók vagyunk a hallgatókkal az állatkertben, ahol zoopedagógus segíti a hallgatók tanulási folyamatát, attitűdjük formálását.

1. Környezettudatos attitűd kialakítása a pedagógusokban

Napjaink súlyos környezeti problémákkal terhelt korszakában kiemelkedően fontos a módszertanilag helyes környezeti nevelés korai indítása. A környezeti nevelés olyan attitűd kialakítására szolgál, mellyel olyan generáció nő fel, akik tudatosan úgy élnek és cselekednek, hogy döntéseik és tetteik illeszkednek a fenntarthatóság elveihöz. Ahhoz, hogy ilyen generációt tudjunk oktatni és nevelni, kiemelten fontos, hogy a hazai pedagógusképzésben is ezen elvek szem előtt tartásával neveljük, oktassuk a hallgatókat. A környezettudatos attitűd – korosztálytól

függetlenül – tanulás és minta alapján épül ki. Ennek színtere a család, az óvoda, majd a közoktatási intézmények. Az első lépcsőn, a családon kívül tehát a folyamat rendkívül fontos alakítói a pedagógusok. Ebből egyenesen következik, hogy ezt a folyamatot akkor lehet hitelesen végigvinni, ha a pedagógusok is rendelkeznek ilyen attitűddel, vagyis megfelelő szakmai tudásra és megfelelő kompetenciák birtoklására van szükség. Ilyen kompetencia például az empátia, szolidaritás, társadalmi igazságosság, meggyőződés. Természetesen ezeken kívül szükséges a témához kapcsolódó ismeretek birtoklása, tantárgyakhoz kapcsolódva és multidiszciplináris szinten is. (Csobod 2009) Ezeket kellene a pedagógusképző intézményekben tanuló hallgatókban kialakítani képzésük folyamán.

2. Külső környezeti nevelési helyszínek a pedagógusképzésben

Hazai oktatási rendszerünk még mindig túlságosan a lexikális tudás kialakítását forszírozza, azonban ezen a területen az informális tanulás nem biztos, hogy célravezető. Helyette célszerű lenne a pedagógusképzésben a non-formális tanulás alkalmazása is. A nem formális tanulás az iskolarendszerű oktatási folyamat mellett zajlik, olyan szervezett folyamat, amelynek konkrét pedagógiai célja van. Jellemzője, hogy tanulóközpontú, demokratikus és pozitív élményekre épít. (Vargáné 2008: 3) A környezeti nevelést illetően ráadásul a közoktatási törvény lehetőséget ad az iskola falain kívüli tanítási helyszínekre, ezek lehetnek szakkörök, intézménylátogatások, táborok, erdei iskolák, arborétumok, állatkertek. (Fernengel 2010: 239) A Nemzeti Környezeti Nevelési stratégia kifejezetten javasolja a pedagógusképző felsőoktatási intézményeknek, hogy hallgatóiknak indítsanak olyan választható tantárgyakat, melyek keretein belül a tanórán kívüli környezeti nevelés módszereivel ismerkedhetnek meg a hallgatók. (Fernengel 2010: 242) Az iskolán kívüli környezeti nevelésről helyszíntől és intézménytől függetlenül elmondható, hogy jóval effektívebb a tanulási folyamat a saját tapasztalatszerzés, kötetlenebb légkör, 45 perces időkorlát nélküliség és nem utolsósorban a pozitív élményszerzés miatt. (Halászné 2017: 97)

3. Az állatkert mint külső környezeti nevelési helyszín

Campusunk kivételes helyzetben van: Jászberényben van állatkert. Így adódott számomra az ötlet, hogy a hallgatókkal órakereten belül és esetleg azon kívül is, szabadidős tevékenységként az állatkertbe látogathatnánk. Először is tisztázni kell, hogy mi az állatkert. Magyarországon a 3/2001. (II. 23.) KöM-FVM-NKÖM-BM együttes rendelet az állatkert és az állatotthon létesítésének, működésének és fenntartásának részletes szabályairól egyértelműen meghatározza az állatkert jogi fogalmát. „1. § (1) * Az állatkert olyan állandó intézmény, ahol az állatokat évente 7 vagy annál több napon keresztül a nagyközönség részére történő bemutatás céljából tartják.” Azt is meghatározza a jogszabály, hogy milyen feladatai vannak az állatkerteknek. „(2) Az állatkert részt vesz a tudományos kutatásban, a fajok megőrzésében, továbbá a természetvédelmi oltalom vagy nemzetközi természetvédelmi egyezmény hatálya alá tartozó (a továbbiakban: védett) fajok egyedinek megóvásában, valamint természetvédelmi

*mentőközpont feladatokat is elláthat. Az állategyedekkel üzletszerű kereskedelmi tevékenységet nem folytathat. Nem minősül üzletszerű kereskedelmi tevékenységnek az egyedek, illetve szaporulatok cseréje, eseti értékesítése. (5) * Az állatkert a természet- és állatvédelmet szolgálja, az ismeretterjesztést, oktatást és nevelést az ott élő állatok folyamatos és szakszerű bemutatásával és tájékoztatással biztosítja.*”¹ Vagyis maga a jogszabály szolgáltat lehetőséget arra, hogy az állatkert ne csak állatokat mutasson be, hanem oktatási és nevelési helyszíneként is szolgáljon. Ezért megkerestem a helyi állatkert egyik zoopedagógusát, akit az állatkerti táborokból ismertem, mivel saját gyermekeim is részt vettek rajta többször. Időpontot egyeztetünk, mikor, milyen szakos hallgatókkal megyünk és összesen hány ember, és a megbeszélte időpontban ott voltunk a hallgatókkal együtt. Minden szakunkon van olyan tantárgy, melyhez szorosan kapcsolódik az állatkerti látogatás: a fenntarthatóság pedagógiája, környezeti nevelés, környezetismeret tantárgypedagógia, akár tanító, akár óvodapedagógus, akár kisgyermeknevelő szakosokról beszélünk. Sokszor láttam már az állatkertben óvodásokat, kisiskolásokat, de volt bennem egy bizonytalanság: hogyan fognak erre a nappali tagozatosak reagálni. Élvezni fogják? Hasznos lesz számukra? Formálja-e attitűdjüket, amiket látnak, hallanak?

4. A helyi állatkert mint zoopedagógiai helyszín

A Jászberényi Állatkert 1979-ben nyitotta meg a kapuit, köszönhetően a Lehel Hűtőgépgyár akkori vezetőjének, Gorjanc Ignácnak. Az elmúlt évek alatt rendkívül nagy és pozitív fejlődésen keresztül ment át, az állatok új, korszerű kifutókat kaptak, a régi, szűk ketrecek megszűntek. A kifutók tágasak, és az állatokat szinte természetes viselkedésük közben figyelhetjük meg. A környezetük ingergazdag, biotóp szerű, az azonos élőhely igényű fajok együtt tartása megfigyelhető. Az állatkert fix időpontokban, melyeket a látogatók számára külön táblán, jól észrevehető helyen bemutatnak, látványetéseket tart. Amit mi a hallgatókkal láttunk, az az ormányosmedvék, gyűrűsfarkú makik, kenguruk, emuk, barnamedvék, gibbonok, vaddisznók, lámák, tevék, ormányos hangyász és a kis pandák látványetése. A látványetéseket zoopedagógus végzi. Nagyon szerencsés, hogy a zoopedagógus kollégák rendszeresen etetik, gondozzák az állatokat, így azok közel merészkednek, a hallgatók és én is gyakran bekapcsolódtunk az etetésbe, ami életre szóló élmény volt, hiszen egy kenguru kézről etetése nem mindennapos élmény! Sétáltattunk pingvineket, kézbe foghattuk a tatut. Az ilyen pozitív élmények mélyen beépülnek a memóriába. Minden látványetésnél a zoopedagógus az adott állatról beszél, így minden alkalommal megismerkednek a hallgatók az adott állat élőhelyével, táplálkozási szokásaival, szaporodásával, életmódjával. Közben információt kapnak arról, hogy a faj védett-e, s milyen szinten. Teljesen más látni a kis pandák, más néven vörös macskamedvék családját a két kis kölyökkel jóízűen bambuszt falatozni, miközben

¹ 3/2001. (II. 23.) KöM-FVM-NKÖM-BM együttes rendelet az állatkert és az állatotthon létesítésének, működésének és fenntartásának részletes szabályairól. URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0100003.KOM> [Utolsó letöltés: 2020. február 5.]

arról is szó esik, hogy ez a fajsúlyosan veszélyeztetett az élőhely beszűkülése és a vadászat miatt, mivel bundájukból szőrmesapkát készítenek, melyet Kínában a vőlegény az esküvőjén visel, régi hagyomány alapján. A látványtetések során a táplálékot sok esetben nehezen elérhető helyre teszik, hogy a látogatók végig tudják nézni, hogyan fogyasztja el táplálékát az állat. Ez a típusú információ-átadás valódi pozitív élményekkel jár a befogadó fél számára. A gyakorlati jegy megszerzése során és a kollokviumokon sokszor tapasztalom, hogy erre emlékeznek a hallgatók, az ilyen típusú kérdéseknél rengeteg jó válasz születik. A foglalkozások alatt azonban a legfontosabb dolog, hogy pozitív attitűdöt látnak mind az állatokkal szemben, mind az egész élő környezettel szemben. Jól látják, pedagógus pályára készülve, hogy mire képes egy jól képzett szakember a foglalkozások során. Ezért támogatom az oktatás minden szintjén a környezeti nevelés oktatásakor a külső környezeti nevelési helyszínek bevonását. Véleményem szerint így a hallgatók a saját példájukon szembesülnek azzal, hogy az állatkerti látogatás milyen fontos állomás a környezeti nevelés folyamatában, és diplomájuk megszerzése után ők is természetesnek fogják venni, hogy a rájuk bízott óvodásokkal, iskolásokkal évente egyszer-kétszer ellátogassanak az állatkertbe.

5. Az állatkert-pedagógiai foglalkozás

A fenntarthatóság szellemében megvalósuló oktatás a környezeti nevelést tekintve a természeti és épített környezet védelméhez szükséges tudás, attitűd, kompetencia kiépítését célozza meg. A Tbiliszi 1977-ben megtartott környezeti nevelési konferencia szerint a környezeti nevelés olyan folyamat, melynek során egy a környezettel szemben toleráns és azt óvó nemzedék nevelkedik fel. Olyan népesség kinevelése, akik környezettudatosan gondolkodnak, és egyéni, valamint közösségi szinten is törekednek a környezeti problémák megoldására. (Kiss-Zsíros 2006: 5) 1997-ben 13 hazai szervezet kezdeményezte a Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia megírását, melyet a Magyar Környezeti Nevelési Egyesület egy konferencia után írásban is összefoglalt és publikált. Az NKNS-ben is esik szó az állatkertekről, melyeket bemutatóhelyként említ, módszertani segítséget nyújtó helyszíneként a környezeti nevelési célok megvalósításához. (Orbán 2006: 43)

A következőkben konkrét példán keresztül szemléletem, hogyan illeszkedik az állatkerti pedagógia az NKNS ajánlásába. Az állatkerti foglalkozás bemutatásához az Orbán Zoltán által leírt vázlatot követtem. (Orbán 2006: 50)

Téma: A vörös macskamedve táplálkozási viselkedése

Helyszín: A vörös macskamedve kifutója

Korosztály: nappali tagozatos, 20–22 éves főiskolai hallgatók

Időtartam: 25 perc

A foglalkozás témáját képező állati viselkedés: A vörös macskamedve növényevő, ám speciális táplálékigénnyel, ez pedig a bambusz. A helyi állatkertben fellelhető mennyiség nem elég, így egy egyetem segít az állatok táplálásában. A kifutó teljesen természetes hatású, hatalmas cseresznyefa áll a közepén, rácsnak nyoma sincs. Alacsony kerítés, belülről villanypásztor gondoskodik arról, hogy ne tudjanak megszökni. Több kisméretű faházikó áll a kispanda-család rendelkezésére. Az állatok általában kedvenc helyeiken tartózkodnak, a fa tetején, lombok közt. Egy fához támasztják ki a friss bambuszágakat, melyért lejönnek, és jóízűen, darabonként fogyasztják a leveleket.

Kulcsfogalmak, kapcsolódó ismeretek: Növényevő, ragadozó, mindenevő állatok, fogazatok. Emlősök. Éjszakai, nappali állatok. Szaporodásuk. Szaporíthatóságuk. Élőhelyük. Vörös Könyv. Élőhely beszűkülés. Biodiverzitás csökkenés.

Szemléltetés: A látványtetés közben az állatok kb. 2 méterre tartózkodnak a látogatóktól, így táplálkozási szokásaikat, külső jegyeiket közelről meg lehet nézni.

A foglalkozás menete: A zoopedagógus körbeállítja a hallgatókat, és bevezető kérdéseket tesz fel. Az állatról alapvető ismeretek láthatóak egy információs táblán, az élőhely pedig egy térképen látszik. Ezeket interaktív módon átbeszéljük, a helytelen válaszoknál rávezetjük a hallgatókat a helyes válaszra. Utána a zoopedagógus behelyezi a bambuszt, s míg arra várnak, hogy az állatok pihenőhelyükről odamenjenek, elmondja, hogy miért súlyosan veszélyeztetett a faj. Utána a kispandák külső jegyeivel ismerkednek meg és szaporodásukkal, mivel kettő kölyök is van. A foglalkozás végén a hallgatók kérdéseket tehetnek fel.

Reflexió: Mivel az állatok kifutója hasonlít természetes élőhelyükre, így természetbeni táplálkozási szokásaikat láthatják. Amit szakmai szempontból nagyon fontosnak tartok, hogy egy adott faj viselkedését, küllemét élőben láthatják, ezek maradandó tudást képeznek. A faj bemutatásánál jól látszott az interdiszciplinaritás. A zoopedagógus többféle módszert felhasználva ökológiai, etológia, taxonómiai, anatómiai, élettani ismereteket közölt, közben felmerültek földrajzi, történelmi, közgazdasági, jogi és szociológiai kérdések is. A későbbi számonkéréskor a teremben tartott órákon közölt ismeretek és az állatkertben, zoopedagógus segítségével tartott foglalkozáson átadott ismeretanyag visszaadásakor az utóbbi sokkal jobb minőségben sikerült. Nem utolsósorban a hallgatók nagyon szeretik az állatkerti látogatásokat, hiszen az ismeretek átadásán kívül etethetik, simogathatják az állatok egy részét, ezek pedig fontos személyes élmények.

További lehetőségek, tervek: Célszerű lenne egy választható tantárgy kidolgozása, melynek egy részében az állatkertbe látogathatnának el a hallgatók, hiszen rendelkezésre áll egy korszerű, kényelmes helyiség, ahol lehetne órát tartani, majd élőben elvégezni ugyanezt. Lehetne tervezni projekt munkákat az állatkerttel közösen, főként a tanító VMT képzéseknél, különös tekintettel a levelezős hallgatókra.

1. kép: Érzékenyítés

2. kép: Vörös macskamedvék

Összegzés

Ahhoz, hogy a közoktatási intézményekben a környezettel kapcsolatosan pozitív attitűdű és a megfelelő kompetenciákkal rendelkező, interdiszciplinárisan gondolkodó és cselekvő pedagógusok tanítsanak, elengedhetetlen, hogy képzésük során ők is ilyen oktatásban részesüljenek. A környezeti nevelés sok olyan lehetőséget rejt magában, amit ki lehet és kell aknázni az oktatás folyamán. Ilyen a külső környezeti nevelési helyszínek, ebben az esetben az állatkert mint oktatási helyszín bevonása. Campusunkon az állatkerti zoopedagógus kollégákkal, az állatkertben igyekszünk bemutatni a hallgatóknak a zoopedagógiai lehetőségeket, melyet a hallgatók szívesen fogadnak, ismereteik bővülnek, és láthatják a külső környezeti nevelési helyszínek oktatásba bevonásának pozitív eredményeit, vagyis áttételesen a gyermekek környezet iránti attitűdjére gyakorolt hatását, az élményszerű tanulás hatékonyságát a tantermi formákkal szemben.

Irodalom

- Csobod Éva 2009: *Tanári kompetenciák a környezeti nevelésben*. URL: <http://ofi.hu/tudastar/gyakorlatkozelben/tanari-kompetenciak> [Utolsó letöltés: 2018. november 20.]
- Femengel András 2010: Iskolai tanórán kívüli környezeti nevelés. In: Vásárhelyi Judit (szerk.): *Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia Alapvetés*. Budapest: Magyar Környezeti Nevelési Egyesület. 239–240. URL: <http://mek.oszk.hu/13400/13463/13463.pdf> [Utolsó letöltés: 2018. november 20.]

- Halászné Szakács Éva 2017: Az iskolán kívüli oktatás és nevelés szinterei és módszerei Múzeum-, zoo-, botanikus kerti és erdőpedagógia. In: *Tanulmánykötet Mészáros Károly tiszteletére*. Sopron: Soproni Egyetem Kiadó. 97–98. URL: http://publicatio.nyme.hu/1340/1/10_HalaszneSzakacsEva_2_Muzeumpedagogia.pdf [Utolsó letöltés: 2018. november 20.]
- Kiss Ferenc – Zsíros Anita 2006: A környezeti neveléstől a globális nevelésig. In: Kuknyó János (szerk.): *Oktatási segédanyag*, 5. URL: https://www.nyf.hu/ttik/sites/www.nyf.hu.ttik/files/doc/kornyezeti_neveles.pdf [Utolsó letöltés: 2018. november 20.]
- Orbán Zoltán 2006: *Közoktatást segítő intézmények a fenntarthatóság-pedagógiában. Elemzés a Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia alapján*. Kecskemét: Magyar Állatkertek Szövetsége. 43–50.
- Vargáné Subicz Beáta 2008: *A nem formális tanulás célja, lehetőségei, szinterei és eszközei*, 3. URL: http://kepzesevolucioja.hu/dmdocuments/4ap/2_1896_013_101030.pdf [Utolsó letöltés: 2018. november 20.]

The Zoo-Outer Environmental Fields

Nowadays the appropriate training of environmental education on all level of teaching is more and more important, including teacher training, too. Our students should go out from the university with up-to-date knowledge and appropriate practice of methodology of sustainable development, because that's the only way how they can teach and educate students authentically. In the process of environmental education using of another type of education is very important, because these unusual methods make studying more enjoyable and more effective. Using outer environmental education fields is not a new method. Our campus has the possibility to use a special field, because in our town there is a zoo. So we often visit the zoo, where zoo-educators help the education process of our undergraduates.